

საქართველოს სახელმწიფო რეგიონები

ნატო სონლულაშვილი

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის მეცნიერი თანამშრომელი

საქართველოს საზღვრისპირა მოსახლეობის განათლება საბჭოთა პერიოდში (მეოცე საუკუნის 50-იანი წლები)

საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ ქვეყანა ახალი რთული გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა. ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენდა საგანმანათლებლო სისტემის საკუთარი მიზნებისთვის გამოყენება. 1921 წლიდან მოყოლებული საბჭოთა ხელისუფლების წარმომადგენლები სკოლების რაოდენობის გაზრდას დიდ ყურადღებას აქცევენ, თუმცა მათ იყენებენ საკუთარი მიზნების მისაღწევად. საზოგადოების პოლიტიკური „აღზრდა“ მათი მთავარი ამოსავალი პრინციპი ხდება. საზოგადოება მეორე უკიდურესობაში აღმოჩნდა. ქართული პოლიტიკური ელიტა ემიგრაციაშია და იქიდან იბრძვის, საქართველოში კი საბჭოთა იდეები მკვიდრდება. ემიგრაციაში წასვლის პერიოდიდან მოყოლებული 1991 წლამდე, საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე, ქართველი ემიგრანტების მოღვაწეობა არ შეჩერებულა და მათი ძალისხმევა მიმართული იყო საქართველოს თავისუფლების მოპოვებისაკენ. ბუნებრივია, 70 წლის მანძილზე ეპოქის გამოწვევებიდან, დასავლეთსა და საბჭოთა კავშირში მიმდინარე ვითარებიდან გამომდინარე მათი ბრძოლა ზოგჯერ აქტიურდებოდა, და ზოგჯერ პასიური ფორმით გამოიხატებოდა, თუმცა ერთი რამ დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, იდეა და მიზნისაკენ მისასვლელი გზა უცვლელი რჩებოდა.

1921 წლიდან მოყოლებული საბჭოთა ხელისუფლება ახორციელებდა ისეთ პოლიტიკას, რომელიც მისი იდეოლოგიის განმტკიცებას შეუწყობდა ხელს. ამ მხრივ, საგანმანათლებლო სისტემა შეიძლება მოვიხაროთ ამ პროცესის შემადგენელ ნაწილად. ამჯერად

ყურადღებას გავამახვილებთ საარქივო მასალებზე, რომლებიც საინტერესო სტატისტიკურ ინფრომაციას შეიცავენ. მეოცე საუკუნის 50-იან წლებში „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიურ ოლქში განათლების საკითხი არცთუ სახარბიელო იყო. 1952-1953 წლისათვის 697 ბავშვი სკოლის გარეშე იყო დარჩენილი. 1953 წლის 1 ივნისის მონაცემებით ოლქში სულ 361 სკოლა ფუნქციონირებდა. აქედან, 269 იყო ქართული და 92 რუსული. ქართულ სკოლაში სწავლობდა 7902 ეთნიკურად ოსი მოსწავლე, რუსულ სკოლაში – 5142. რუსულ სკოლაში სწავლობდა ეთნიკური ქართველების მინიმალური რაოდენობა – 133 მოსწავლე მთელ ავტონომიურ ოლქში [15, 155].

ყაზბეგის რაიონში 1926 წლის პირველი საკავშირო სახალხო აღწერის მიხედვით კობის თემში 99, 4% ოსი ეროვნების ადამიანია დაფიქსირებული, 1939 წლის სახალხო აღწერით ყაზბეგის რაიონში 34, 7% ოსი მოსახლეა [16, 17].

30-იან წლებში ყაზბეგის რაიონის ოსურ სოფლებში თითქმის ყველგან იყო სკოლები, მოსახლეობის რაოდენობის მიხედვით, ზოგან დაწყებითი, ზოგან რვანლიანი. ყაზბეგის რაიონულ გაზეთ „ახალ ხევში“ ვკითხულობთ, რომ რაიონში იყო სულ 34 სრული, არასრული და დაწყებითი საშუალო სკოლა (სადაც სწავლობდა 2240 მოსწავლე), იყო 114 მასწავლებელი, აქედან 90 – ადგილობრივი კადრი [16, 35-36].

1953-54 წლებში ჩატარდა აღრიცხვა 1-ელ კლასებში მისაღები ბავშვებისა, რომელთაც 1 სექტემბრისათვის უსრულდებოდათ 7 წელი. სულ რესპუბლიკაში ასეთები 1 ივლისის მდგომარეობის მიხედვით აღმოჩნდა 60 489, გეგმით იყო გათვალისწინებული 55 000. გარდა ამისა იმავე დროისთვის აღრიცხული იყო სკოლისათვის 3 358 მოზარდი, რომლებიც ჩამოშორდნენ სკოლას სხვადასხვა დროს და არ სწავლობდნენ.

სახალხო მეურნეობის გეგმით გათვალისწინებული იყო 1953/54 სასწავლო წელს მეხუთე კლასებში 79 000 მოსწავლის მიღება, ხოლო მეცხრე კლასებში 42000 მოსწავლის მიღება.

სულ „გეგმით“ 1953 წლის 1 სექტემბერს საქართველოს სსრ დაწყებითი, რვანლიანი და საშუალო სკოლებში გათვალისწინებული იყო 682 000 მოსწავლე, ან 21000 მოსწავლით მეტი, ვიდრე გასულ სასწავლო წელს. განსაკუთრებით გაიზარდა IX-XI კლასების მოსწავლეთა კონტიგენტი, თუ გასულ სასწავლო წელს ამ კლასებში იყო 65 300 მოსწავლე, 1953/54 სასწავლო წელს იქნებოდა 88 000

მოსწავლე.

გაიხსნა 24 ახალი დაწყებითი სკოლა, 22 დაწყებითი სკოლა რეორგანიზებული იქნა 8 წლიან სკოლებად, ხოლო 25 რევანლიანი სკოლა რეორგანიზებულ იქნა საშუალო სკოლებად [1, 1-2].

საქართველოს სს რესპუბლიკის არაქართულ სკოლებში სხვა რესპუბლიკებიდან სწავლის გასაგრძელებლად ყოველწლიურად მოდიოდნენ მოსწავლეები, რომლებიც იქ არ სწავლობდნენ ქართულ ენასა და ლიტერატურას, საქართველოს ისტორიასა და საქართველოს გეოგრაფიას.

ამ მოსწავლეთა მშობლები სკოლებს, სახალხო განათლების ადგილობრივ ორგანოებსა და განათლების სამინისტროს მიმართავდნენ თხოვნით გაენთავისუფლებინათ მათი შვილები აღნიშნული საგნების სწავლისა და ჩაბარებისაგან.

ამასთან დაკავშირებით განათლების სამინისტრომ 1952 წლის 29 თებერვალს გამოსცა ბრძანება, რომლის მიხედვითაც ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლისა და გამოცდებისაგან თავისუფლდებოდნენ მოსწავლეები, რომლებიც ადრე არ სწავლობდნენ ამ საგანს და სწავლის გასაგრძელებლად შემოვიდნენ საქართველოს სსრ სკოლების IX-XI კლასებში.

ამავე ბრძანებით ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლასა და ჩაბარებისაგან თავისუფლდებოდა ყველა კლასის მოსწავლე რომელთა მშობლებიც სამხედრო მოსამსახურენი იყვნენ და საქართველოს სს რესპუბლიკაში დროებით საცხოვრებლად გადმოვიდნენ 2-3 წლის წინ [1, 8].

1953 წლის 8 სექტემბრის ბრძანებით, თელავის რაიონის ყარაჯალის 8 წლიანი სკოლის დაწყებით კლასებში სწავლა გადაყვანილი იქნა მშობლიურ /აზერბაიჯანულ/ ენაზე [1, 12].

აჭარის ასს რესპუბლიკაში 1921-52 სასწავლო წლის პირველ ნახევარში სკოლებს დაუბრუნდა 301 განთესილი მოსწავლე.

აფხაზეთის განათლების სამინისტროს მიერ გატარებული ღონისძიებების შედეგად სასწავლო წლის პირველ ნახევარში ჩაბმული იქნა სწავლებაში 1733 ბავშვი [2, 5].

1947/48 სასწავლო წელს აჭარის ასსრ-ს სკოლებში მოსწავლეთა საერთო რაოდენობა შეადგენდა 35 241; 1948/49 სასწავლო წელს – 38 135; 1949/50 სასწავლო წელს – 40019, 1950/51 სასწავლო წელს 40639 და 1951/52 სასწავლო წელს – 413997 მოსწავლეს.

აჭარის პირობებში საყოველთაო სწავლების საქმეში დიდი მნიშ-

ვენლობა ენიჭებოდა ინტერნატებს. ამასთან დაკავშირებით აჭარის ასს რესპუბლიკაში გახსნილი იყო 19 ინტერნატი. აქედან, ხულოს რაიონის ღორჯომის საშუალო სკოლასთან – 34 მოსწავლისათვის, უჩამბის საშუალო სკოლასთან 24 მოსწავლისათვის, ხულოს ქალთა რვანლიან სკოლასთან – 57 მოსწავლისათვის, ჭვანის რვანლიან სკოლასთან – 18, შუახევის 8 წლიან სკოლასთან – 16, დღვანის რვანლიან სკოლასთან – 17, ოლადაურის 8 წლიან სკოლასთან – 16 და ყინჩაურის 8 წლიან სკოლასთან – 17 მოსწავლისათვის, სულ ხულოს რაიონში 11 ინტერნატი 308 მოსწავლისათვის. დანარჩენი 8 ინტერნატი მოქმედებდა ქედისა (3) და ბათუმის (5) რაიონებში.

აჭარის ასს რესპუბლიკაში საკვლევ პერიოდში ფუნქციონირებდა 370 დაწყებითი, რვანლიანი და საშუალო სკოლა. აქედან: დაწყებითი – 212, რვანლიანი – 126 და საშუალო – 32 [3, 32].

აჭარის ასსრ-ის სკოლებში მუშაობდა 2767 მასწავლებელი, უმაღლესი განათლებით – 808, არასრული უმაღლესი განათლებით – 464, სამასწავლებლო ინსტიტუტდამთავრებული – 266, პედაგოგიური განათლებით – 266 და არასრული საშუალო განათლებით – 5 [3, 33].

1952 წლის იანვრის მდგომარეობის მიხედვით აჭარის განათლების სამინისტროს ცნობებით სკოლის გარეთ დარჩენილი სასკოლო ასაკის 229 ბავშვი ირიცხებოდა, ამათგან ხულოს რაიონში – 114, ქედის რაიონში – 65, ბათუმის – 27, ქობულეთის – 54 და ქ. ბათუმში – 9.

ხულოს რაიონის 134 სკოლიდან შემონმებულ მარტო 23 სკოლას, 1952 წლის აპრილის თვის მდგომარეობით 7-15 წლის ასაკის 120 ბავშვი ჩამოშორდა; ქედის რაიონის 69 სკოლიდან შემონმებულ 23 სკოლიდან – 97 ბავშვი; ქალაქ ბათუმის 24 სკოლიდან შემონმებულ 3 საშუალო და 1 რვანლიან სკოლას – 46 მოსწავლე. სულ აჭარის ასს რესპუბლიკაში 75 შემონმებულ სკოლიდან სწავლას ჩამოშორებულია 7-15 წლის ასაკის 324 ბავშვი, რაც დაახლოებით სწავლებაში ჩაბმული მოსწავლეების 3-4% შეადგენს, ამათ რიცხვში არ შედიან ის ბავშვები, რომლებიც ამა თუ იმ ანგარიშგასაწვეი მიზეზით არიან დარჩენილი სკოლის გარეთ.

ქ. ბათუმისა და ქობულეთის სკოლების გამოკლებით, სოფლის სკოლებიდან განთესილია 263 მოსწავლე, მათ შორის 198 (75%) ქალი.

ხულოს რაიონში სკოლის გარეთ დარჩენილი 120 ბავშვიდან 93

(79%) ქალია, ქედის რაიონის – 61 ბავშვიდან – 46 (75%) და ქობულეთის რაიონის 67 ბავშვიდან – 53 ქალი (80%) იყო.

მაგალითად, ქვედა ცხმორისის (ქვედა) რვანლიანი სკოლის კურსი უკანასკნელი 5 წლის განმავლობაში არც ერთ ქალს არ დაუმთავრებია, ხოლო ახოს რვანლიანი სკოლა, ამავე პერიოდში, 3 ქალს ჰქონდა დამთავრებული. ცხმორისის რვანლიან სკოლაში მოსწავლე ქალთა და ვაჟთა რიცხოვრივი შედარება ხუთი წლის განმავლობაში ასეთი იყო: 1947/48 სასწავლო წელს სკოლაში 68 მოსწავლიდან 17 (25%) ქალი იყო; 1948/49 სასწავლო წელს 85 მოსწავლიდან – 13 (15%), 1949/50 სასწავლო წელს – 87 დან 10 (12%), 1950/51 სასწავლო წელს 96 დან 27 (28%); 1951/52 სასწავლო წელს – 105-დან 36 (34%) [3, 34].

ხულოს რაიონი – 87 დაწყებითი სკოლა, 43 რვანლიანი სკოლა, 4 საშუალო სკოლა, 9977 მოსწავლე.

შესაბამისად ქედის რაიონი – 48 დაწყებითი, 18 რვანლიანი, 4 საშუალო და 3854 მოსწავლე. ადიგენის რაიონი – 33 დაწყებითი, 12 რვანლიანი, 4 საშუალო, 3971 მოსწავლე. ახალქალაქის რაიონი – 22 დაწყებითი, 39 რვანლიანი, 8 საშუალო, 13 114 მოსწავლე. ასპინძის რაიონი – დაწყებითი 5, რვანლიანი – 11, საშუალო – 6, 2756 მოსწავლე. ახალციხის რაიონი – 23 დაწყებითი, 24 რვანლიანი, 6 საშუალო, 8330 მოსწავლე. ბოგდანოვკის რაიონი – 6 დაწყებითი, 22 რვანლიანი, 5 საშუალო და 6396 მოსწავლე.

ხულოს რაიონში არსებობდა სოფლის ახალგაზრდობის 7 სკოლა 189 მოსწავლით. ქედის რაიონში 21 სკოლა 25 მოსწავლით, ადიგენის რაიონში – 8 სკოლა 220 მოსწავლით, ასპინძის რაიონში – 2 სკოლა 40 მოსწავლით, ახალქალაქის რაიონში 5 სკოლა 188 მოსწავლით, ახალციხის რაიონში 5 სკოლა 146 მოსწავლით და ბოგდანოვკის რაიონში 5 სკოლა 356 მოსწავლით [3, 50-51].

ხულოს რაიონში არსებობდა ორი პედაგოგიური სასწავლებელი ქალებისა და ვაჟებისათვის ცალცალკე 198 მსმენელით, ქედის რაიონში – 1100 მსმენელით, ახალქალაქის რაიონში 2253 მსმენელით, ახალციხეში იყო საბავშვო სახლი, რომელიც 49 აღსაზრდელს ითვლიდა. ხულოში, ქვედაში, ასპინძაში, ახალქალაქში და ბოგდანოვკაში არსებობს თითო საბავშვო ბაღი 10-დან 40-მდე ბავშვით [3, 51].

1921-1945 წლებში აიგო: ხულოს რაიონში 56 დაწყებითი, 17 რვანლიანი და 1 საშუალო სკოლა. ქედის რაიონში 30 დაწყებითი,

17 რვანლიანი, 3 საშუალო. ადიგენის რაიონში 9 რვანლიანი, 5 საშუალო. ასპინძის რაიონში 3 დაწყებითი, 6 რვანლიანი. ახალქალაქის რაიონში 18 დაწყებითი, 21 რვანლიანი, 5 საშუალო. ახალციხის რაიონში – 16 დაწყებითი, 15 რვანლიანი, 1 საშუალო. ბოგდანოვკის რაიონში 2 დაწყებითი, 11 რვანლიანი, 3 საშუალო.

1945-1952 წლებში აიგო: ხულოს რაიონში 31 დაწყებითი, 21 რვანლიანი, 3 საშუალო. ქედის რაიონში 3 დაწყებითი, 1 რვანლიანი. ადიგენის რაიონში 7 დაწყებითი, 2 რვანლიანი. ასპინძის რაიონში 1 დაწყებითი, ახალქალაქის რაიონში 3 დაწყებითი, ახალციხის რაიონში 2 დაწყებითი, 4 რვანლიანი, 1 საშუალო. ბოგდანოვკის რაიონში – 5 რვანლიანი [3, 51].

ხულოს რაიონის სკოლებში მუშაობდა 620 მასწავლებელი, ამათგან უმაღლესი განათლებით 206, სამასწავლებლო ინსტიტუტის კურსდამთავრებულნი – 70, საშუალო პედაგოგიური განათლებით – 231, ზოგადი საშუალო განათლებით – 113; ქედის რაიონში – 300 მასწავლებელი, ამათგან უმაღლესი განათლებით – 91, სამასწავლებლო ინსტიტუტის კურსდამთავრებული – 57, საშუალო პედაგოგიური განათლებით – 124, ზოგადი საშუალო განათლებით – 27, საშუალო დაუმთავრებელნი – 1.

ადიგენის რაიონში – 281 მასწავლებელი, უმაღლესი განათლებით – 78, სამასწავლებლო ინსტიტუტის კურსდამთავრებული – 56, საშუალო პედაგოგიური განათლებით – 70, ზოგადი საშუალო განათლებით – 77;

ასპინძის რაიონში – 209 მასწავლებელი, ამათგან უმაღლესი განათლებით – 62, სამასწავლებლო ინსტიტუტის კურსდამთავრებული – 42, საშუალო პედაგოგიური განათლებით – 10, ზოგადი საშუალო განათლებით – 95;

ახალქალაქის რაიონში 871 მასწავლებელი, ამათგან ინსტიტუტის კურსდამთავრებული – 148, საშუალო პედაგოგიური განათლებით – 467, ზოგადი საშუალო განათლებით – 199;

ახალციხის რაიონში – 524 მასწავლებელი, უმაღლესი პედაგოგიური განათლებით – 265, ზოგადი საშუალო განათლებით – 45;

ბოგდანოვკის რაიონში – 403, უმაღლესი განათლებით – 33, სამასწავლებლო ინსტიტუტის კურსდამთავრებული – 97, საშუალო პედაგოგიური განათლებით – 182, ზოგადი საშუალო განათლებით – 77, საშუალო დაუმთავრებელნი – 14.

ცხმორისის რვანლიან სკოლაში 1947-48 სასწავლო წელს 68 მოსწავლიდან 17 ქალი იყო, 1948-49 სასწავლო წელს – 85-დან -13, 1949-50 სასწავლო წელს 87-დან 10, 1950-51 სასწავლო წელს 96-დან 27, 1952 წელს 105-დან 36 [3, 51].

1952 წლის მონაცემებით კაჭრეთის რაიონის სკოლების 5 490 მოსწავლიდან დატოვებულია იმავე კლასებში 1205 მოსწავლე (22%) ცალკეულ სკოლებში აკადემიურად ჩამორჩენილი და მეორენლიან მოსწავლეთა რაოდენობა კიდევ უფრო მეტია. ასე, მაგალითად, ზიარის რვანლიან სკოლაში მოსწავლეთა 28% მეორენლიანია, დარჩეთის დაწყებით სკოლაში – 41, 3%, ყანდაურის საშუალო სკოლაში – 23%.

გორის რაიონის სკოლების 14 269 მოსწავლიდან 3219 მცირენლიანია (23%). შინდისის საშუალო სკოლაში მეორენლიან მოსწავლეთა რაოდენობა 28%-ს უდრიდა. არბოს რვანლიან სკოლაში – 25, 8%-ს, ხოლო გაგლოვანთუბნის სკოლაში – 42, 3%. აკადემიური ჩამორჩენილობის გამო მეორენლიან მოსწავლეთა ერთი ნაწილი სკოლიდან იყო განთესილი. მარტო კაჭრეთის რაიონის კაჭრეთის, კაკაბეთის, ყანდაურის საშუალო და ზიარის რვანლიანი სკოლებიდან 83 მეორენლიანი მოსწავლეა გასული. გორის რაიონის კარალეთის საშუალო სკოლიდან – 20 მოსწავლე [4, 112].

საბჭოთა ხელისუფლების წარმომადგენლები, რომლებიც საგანმანათლებლო პროცესს თვალყურს ადევნებდნენ, ხშირად აკრიტიკებდნენ იმ პედაგოგებს, რომლებიც სისტემის იდეოლოგიას განათლების სფეროში არ ახორციელებდნენ. „ისტორიის საპროგრამო მასალას ჯერ კიდევ ყველა მასწავლებელი ვერ იყენებს მოსწავლეთა იდეურ-პოლიტიკური აღზრდისთვის, მათში ნაციონალური სიამაყის გრძნობის გამომუშავებისათვის. მაგალითად, შინდისის საშუალო სკოლის XI კლასის მოსწავლე აღნიშნავდა, რომ „მიჩურინი დაკავშირებული იყო ევროპულ და, განსაკუთრებით ამერიკელ მეცნიერებთან“. ამავე მოსწავლის აზრით, მეფის რუსეთში თუ სკოლაში მოხვედებოდა გლეხის შვილი, იგი სწავლით თავს არ ინუხებდა. მოსწავლეს მცდარ შეხედულებებს მასწავლებელი არ ასწორებდა დაბალ თეორიულ დონეზე ტარდება ისტორიის გაკვეთილები ნიქოზის საშუალო სკოლაში“ [4, 115].

1956/57 სასწავლო წლის ბოლოს განათლების სამინისტროს სკოლების XI კლასებში ირიცხებოდა 34 765 მოსწავლე. ამათგან საშუა-

ლო სკოლის კურსი დაამთავრა 31 929. ავადმყოფობდა და მიეცა სიმნიფის ატესტატი – 928, საშემოდგომო გამოცდა მიიღო – 2635, მოისმონა კურსი და მიიღო მოსმენის მოწმობა – 7, კურსის განმეორებით გასავლელად დატოვებულ იქნა იმავე კლასში – 192 [5, 6].

1954/55 სასწავლო წლისათვის იგზავნება 50 კაცი მოსკოვისა და ლენინგრადის უმაღლეს ტექნიკურ სასწავლებლებში.

1952/53 სასწავლო წელს 4201 დანყებითი, რვანლიანი და საშუალო სკოლა არსებობდა, აქედან დანყებითი – 2202, რვანლიანი – 1337, საშუალო – 709.

სტატისტიკური აღრიცხვის მიხედვით აღნიშნული სკოლებიდან მოსწავლეთა კლასგარეშე საკითხავი ლიტერატურის არც ერთი ცალი არ ჰქონდათ 869 დანყებით სკოლას და 31 რვანლიან სკოლას, სულ 900 სკოლას, ხოლო დანარჩენი სკოლებიდან 50-მდე წიგნი ჰქონდათ 608 სკოლას, 51-დან 100-მდე – 341 სკოლას, 101-დან 250-მდე 562 სკოლას, 251-დან 500-მდე – 493 სკოლას, 501-დან 1000-მდე 467 სკოლას. ყველა სკოლას ბიბლიოთეკაში ყოველგვარი სახის ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, პედაგოგიურ-მეთოდური, სამეცნიერო, კლასგარეშე საკითხავი ლიტერატურა შეადგენდა 2802184 ცალს. აქედან კლასგარეშე საკითხავი ლიტერატურა შეადგენდა 2000,0 ათას ცალს, 680,0 ათას მოსწავლეზე ან საშუალოდ ერთ მოსწავლეზე მოდიოდა არაუმეტეს 3 ცალისა [6, 45].

საინტერესოა აზერბაიჯანის საზღვრებში მოქცეული ქართული ტერიტორიების – საინგილოს სოფლების განათლების მდგომარეობა საარქივო დოკუმენტების მიხედვით. კერძოდ, 1945 წლის მონაცემებით კახის, ზაქათალისა და ბელაქნის რაიონებში იყო შემდეგი მდგომარეობა: ა) ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საქმეს ყველა სკოლაში მიქცეული აქვს განსაკუთრებული ყურადღება; მცირე გამონაკლისის გარდა /მოსულისა და თასმალოს შვიდწლიანი სკოლები/ გაკვეთილი ტარდება მომზადებულად, ლიტერატურის ტექსტის შესწავლა წარმოებს გულდასმით, წერითი სამუშაოები მასწავლებელთა დიდი ნაწილის მიერ კარგად არის მოფიქრებული და სისტემატიურად ტარდება. მოსწავლეთა შეცდომები სწორდება და თანმიმდევრულად მუშაობა წარმოებს მოსწავლეთა ლექსიკური მარაგის გასამდიდრებლად /კახისა და ალიაბადის საშუალო სკოლები, ძაგამისა და ალიბეგლოს შვიდწლიანი სკოლები/. ქორუქლოს შვიდწლიან სკოლაში სკოლის ასაკის 13 ბავშვი არ არის სკოლაში ჩაბმული, თოფახში – 11, ალათემურში – 23, თასმალოში

- 30 [7, 17].

1948 წლისთვის საინგილოში მუშაობს 16 ქართული სკოლა, მათ შორის საშუალო - 3, შვიდწლიანი - 7, დაწყებითი - 6 და ორი საბავშვო ბაღი. აღნიშნულ სკოლებში სწავლობდა 2500-ზე მეტი მოსწავლე და მუშაობდა 107 მასწავლებელი /საქართველოდან გაგზავნილი 63, ადგილობრივი - 44/. საშუალო სკოლების კურსდამთავრებული 49 სტუდენტი განათლებას იღებდა თბილისის უმაღლეს სასწავლებლებში, თბილისის პედასწავლებლებში და სხვა პროფტექნიკურ სკოლებში სწავლობდა 34 ინგილო. ინგილო სტუდენტები იმყოფებოდნენ სახელმწიფო კმაყოფაზე და წარმატებით სწავლობდნენ [8, 21].

სოფელ იგოეთის, თელადგორის და ალაიანის საშუალო სკოლების IX, X და XI კლასებში მოსწავლეთა კონტიგენტი ძალზე მცირეა. სოფ. იგოეთის საშუალო სკოლის IX, X და XI კლასებში სიით ირიცხებოდა 26 მოსწავლე, თელადგორის საშუალო სკოლის ამავე კლასებში - 25, ხოლო ალაიანის საშუალო სკოლის IX, X და XI კლასებში - 22 მოსწავლე [7, 32].

მშრომელთა დეპუტატების ახალქალაქის რაისაბჭოს აღმასკომი 1946 წლის 25 მაისის დადგენილებით აყენებს საკითხს დილისკის, გულიკამის, ზაკის, ალათუმნისა და ხანდოს სომხური სკოლების IX, X და XI კლასების მახლობელ საშუალო სკოლებთან გაერთიანების შესახებ. ხსენებული სკოლები არ იყვნენ უზრუნველყოფილი უმაღლესი პედაგოგიური განათლების მქონე მასწავლებლებით. გულკარისა და ალათუმნის საშუალო სკოლებს არ ჰყავდათ არც ერთი უმაღლესი განათლების მქონე მასწავლებელი, ხოლო დილისკისა და ხანდოს საშუალო სკოლებში უმაღლესი განათლებით მხოლოდ თითო-თითო მასწავლებელი იყო. ადიგენის რაიონის ახლოს საშუალო სკოლის 16 მასწავლებლიდან მხოლოდ ერთ მასწავლებელს ჰქონდა უმაღლესი განათლება. ტობანიერის საშუალო სკოლაში 17 მასწავლებლიდან უმაღლესი განათლებით მხოლოდ 2 მასწავლებელი ჰყავდათ. ამ სკოლებში მოსწავლეთა კონტიგენტი მეტად მცირე იყო [7, 62, 64].

აჭარის ასსრ განსახკომის სისტემაში შედიოდა 256 დაწყებითი, 108 არასრული საშუალო, 32 საშუალო სკოლა და 4 პედასწავლებელი. ამ სკოლებში, პედასწავლებლების გამოკლებით, 33 393 მოსწავლე ირიცხებოდა. აჭარის ასსრ-ში მოქმედებდა 3 კულტსახ-

ლი, 48 სასოფლო კლუბი, 10 ქობ-სამკითხველო, 1 რესპუბლიკური ბიბლიოთეკა, 3 სარაიონო ბიბლიოთეკა, 2 სასოფლო ბიბლიოთეკა, 1 საქალაქო ბიბლიოთეკა, 1 საბავშვო ბიბლიოთეკა [9, 31, 41].

ქართული საშუალო სკოლების ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა დახელოვნების ერთევიანი კურსების სასწავლო გეგმა: 1. მარქსიზმ-ლენინიზმის საფუძვლები – 30 სთ. 2. პედაგოგიკის ძირითადი საკითხები – 15 სთ. 3. ენის შესახებ ი. ბ. სტალინის მოძღვრების საფუძვლები – 5 სთ. 4. ქართული ენა მეთოდით – 40 სთ. 5. ქართული ლიტერატურა მეთოდით – 65 სთ.

ა) ძველი ქართული ლიტერატურა 15 სთ.

ბ) ახალი ქართული ლიტერატურა 25 სთ.

გ. საბჭოთა ლიტერატურა 25 სთ.

1. ლიტერატურის თეორია – 10 სთ. 7. ენისა და ლიტერატურის სწავლების მეთოდის ზოგადი საკითხები [10, 78].

არაქართული რევანლიანი და საშუალო სკოლების ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელთა დახელოვნების ერთევიანი კურსების სასწავლო გეგმა: 1. მარქსიზმ-ლენინიზმის საფუძვლები 30 სთ. 2. პედაგოგიკის ძირითადი საკითხები 15 სთ. 3. ენის შესახებ ი. ბ. სტალინის მოძღვრების საფუძვლები 5 სთ. 4. ქართული ენის მეთოდით 85 სთ. 5. ქართული ლიტერატურა მეთოდით 40 სთ [10, 79].

1941 წლის 1 აპრილისათვის აჭარის ასსრ დაწყებითი, არასრული საშუალო და საშუალო სკოლებში მუშაობდა 1817 მასწავლებელი, მათ შორის 418 მასწავლებელი ქ. ბათუმის სკოლებში, დანარჩენი 1399 რაიონის სკოლებში. აღნიშნული 1399 მასწავლებლიდან აჭარელი იყო 209, დანარჩენი 1190 მასწავლებელი სხვა რაიონებიდან იყო ჩამოსული [11, 42].

„ქართული ლიტერატურის პროგრამა IX კლასი, პროექტი“. 1. შესავალი. 2. ქართული მწერლობის I პერიოდის ზოგადი მიმოხილვა. 3. იაკობ ცურცაველი „შუმანიკის ნამება“ /შემოკლებით/. 4. იოანე საბანის ძე „ნამება აბო ტფილელისა“. 5. გიორგი მერჩულის „ცხოვრება გრიგოლ ხანძთელისა“. 6. ძველი ქართული მწერლობის II პერიოდის ზოგადი მიმოხილვა. 7. მოსე ხონელი „ამირან-დარეჯანიანი“ /შემოკლებით/. 8. ს. თმოგველი – „ვისრამიანი“ /შემოკლებით/. 9. სახოტბო პოეზია /ზოგადი მიმოხილვა/. 10. შ. რუსთაველი „ვეფხისტყაოსანი“. 11. ძველი ქართული მწერლობის III პერიოდის ზო-

გადი მიმოხილვა. 12. თეიმურაზ პირველი – „ვარდულებულიანი“, „წამება ქეთევან დედოფლისა“ (შემოკლებით), „სოფლის სამდურავი“. 13. არჩილი – „გაბაასება თეიმურაზისა და რუსთაველისა“ /შემოკლებით/. 14. სულხან-საბა-ორბელიანი – წიგნი „სიბრძნე სიცრუისა“ /შემოკლებით/. 15. დავით გურამიშვილი – „ქართლის ჭირი“, „სწავლა მოსწავლეთა“. 16. ბესარიონ გაბაშვილი „სევდის ბალი“, „ტანოტატანო“. 17. მოლიერი – ზოგადი მიმოხილვა. 18 შექსპირი – ზოგადი მიმოხილვა.“ [12, 18].

1952/53 სასწავლო წლისათვის საქართველოს სს რესპუბლიკაში უნდა გახსნილიყო 16 საშუალო სკოლა, აქედან აფხაზეთის ასსრ-ში 1 ქ. ტყვარჩლის მე-3 რუსულ-ქართული საშუალო სკოლის სახელწოდებით.

აჭარის ასსრ-ში 1, ქ. ბათუმის მე-9 საშუალო სკოლის სახელწოდებით, „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიურ ოლქში, ერთი სოფ. წონის რუსული საშუალო სკოლა, ქ. თბილისში 2 სკოლა – 26 კომისრების სახ. რაიონში, 43-ე რუსული საშუალო სკოლა და 23-ე ვაჟთა სომხური საშუალო სკოლა. ქ. რუსთავში მე-3 რუსული საშუალო სკოლა და მე-6 ქართული საშუალო სკოლა, ზუგდიდის რაიონში 2 – სოფელ განმუხურში და ნარაზენის საბჭოთა მეურნეობის რუსული საშუალო სკოლა, ახალქალაქის რაიონის სოფ. ოკამის ქართული საშუალო სკოლა, ხაშურის რაიონის, სოფ. ხცისის საშუალო სკოლა, სახერის რაიონის სოფ. ჭალას საშუალო სკოლა, ქ. ტყიბულის რუსულ-ქართული საშუალო სკოლა, წალენჯიხის რაიონის, სოფ. საჩინოს საშუალო სკოლა და წულუკიძის რაიონის ჩაის საბჭოთა მეურნეობის რუსული საშუალო სკოლა [13, 219].

ლენინის სახელობის ბათუმის ვაჟთა საშუალო სკოლა 1953-54 სასწავლო წლის დასაწყისში ითვლიდა 202 მოსწავლეს. 786 85 მოსწავლე გავიდა სკოლიდან იმ მიზეზით, რომ სამხედრო შენაერთი, რომელთა მოსამსახურეების შვილები სკოლაში სწავლობდნენ, გადავიდა ქ. ქუთაისში, ხოლო მის ადგილზე ჩამოვიდა რუსული შენაერთი.

26 მოსწავლე გადავიდა სხვა სკოლაში თავისი სურვილით, 5 გავიდა სკოლიდან ავადმყოფობის გამო. სკოლის მიკრორაიონში ამჟამად სკოლის გარეთ არის სასკოლო ასაკის 12 ბავშვი, 7 წლიდან 18 წლამდე. ამასთან 5 ბავშვი მეორე კლასიდან არის გასული.

1952 წლის I მეოთხედში იყო 62%, II მეოთხედში 73%, III მეოთხედში 79%, IV მეოთხედში 80%. მიმდინარე სასწავლო წელს

(1954) I მეოთხედში 72%, II მეოთხედში – 79%, III მეოთხედში – 82% [14, 21].

საინტერესოა, როგორ აღიქვამდა საბჭოთა ხელისფლება სწვლების პროცესში საბჭოთა იდეოლოგიის გამოყენებას. „ლიტერატურა ისტორიულად კლასობრივ მოვლენას წარმოადგენდა მარქსისტულ-ლენინური თვალსაზრისით. საბჭოური პარამეტრებით მოსწავლეთათვის ნათელი უნდა გამხდარიყო, რომ მწერალი გარკვეული კლასის წარმომადგენელია, რომ მის შემოქმედებაში გარკვეული კლასის ინტერესები, გარკვეული პარტიის მისწრაფებანია გამოხატული. ამ შემთხვევაში ამოსავალ პრინციპად მასწავლებლს უნდა ჰქონოდა მარქსიზმის კლასიკოსების მითითებანი მხატვრული ნაწარმოების ტენდენციურობასა და პარტიულობის შესახებ. თუ ეს პრინციპები სწორად იქნებოდა გამოყენებული, მაშინ ქართული კლასიკური მწერლობა ძვირფას მასალას მოგვცემდა მოსწავლეთა იდეურ-პოლიტიკური აღზრდისათვის.

ბოლშევიკური იდეოლოგიის თანახმად: გაცილებით მეტი სააღმზრდელო და საგანმანათლებლო მნიშვნელობა ჰქონდა საბჭოთა ლიტერატურას, რომელიც ყველაზე რევოლუციური, ყველაზე იდეური, ყველაზე მონინავე ლიტერატურას წარმოადგენდა მსოფლიოში. „ბოლშევიკები დიდად აფასებენ ლიტერატურას, მკაფიოდ ხედავენ მის დიად ისტორიულ მისიასა და როლს ხალხის მორალურ-პოლიტიკური ერთიანობის განმტკიცებაში, ხალხის დარაზმვასა და აღზრდაში“ [14, 89]. მოყვანილი დოკუმენტი ნათლად აჩვენებს იმ დამოკიდებულებას და იმ პოლიტიკას, რაც გააჩნდა საბჭოთა სისტემას საზოგადოებისადმი, საგანმანათლებლო სისტემისადმი და ზოგადად, მის გავლენაში მყოფ ერებისადმი.

ქართველი ერისთვის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა და მისი მნიშვნელობა უცხო არასდროს ყოფილა. საქართველოს ისტორია აღნიშნულის არაერთ მაგალითს მოწმობს. საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ ეროვნული მოძრაობა განვითარების ახალეტაპზე გადავიდა და ახალი ფორმებით გამოვლინდა.

შეიარაღებული გამოსვლების მნიშვნელობით განსაკუთრებით შთამბეჭდავი იყო XX საუკუნის 20-იან წლებში მიმდინარე განმათავისუფლებელი მოძრაობა. საერთოდ, უნდა აღინიშნოს, რომ ქართველი ერის ისტორია ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ორ მიმართულებას მოწმობს: 1. შეიარაღებული გამოსვლა და 2.

იდეოლოგიური. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით აქტუალური იყო XIX საუკუნის II ნახევრიდან მოყოლებული, როდესაც ქართული კულტურული და პოლიტიკური ელიტა რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლის ახალ ეტაპზე გადავიდა. იდეოლოგიური ბრძოლა კვლავ გაგრძელდა საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ, ამჟამად უკვე ემიგრაციაში. როგორც უკვე აღვნიშნე, ამჯერად ჩემი მიზანია, ყურადღება გავამახვილო ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის იდეოლოგიურ მიმართულებაზე. ეროვნულ-განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ ახალი აღმავლობა განიცადა XX საუკუნის 40-იანი წლებიდან, რაც გამომდინარეობდა მეორე მსოფლიო ომის დაწყებით. ქართულ ეროვნულ ძალებს იმედი გაუჩნდათ, რომ საბჭოთა რუსეთის ომში დამარცხების შემთხვევაში შეძლებდნენ საქართველოს განთავისუფლებას. სწორედ ამიტომ საზღვარგარეთ მყოფი ქართული ემიგრაცია ყოველმხრივ ცდილობდა კავშირი დაემყარებინა სხვადასხვა დასავლურ სახელმწიფოსთან, რომლებიც საბჭოთა რეჟიმის წინააღმდეგ გამოდიოდნენ და მათი დახმარებით აღედგინათ საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა.

როგორც უკვე აღვნიშნე, ქართველი ერის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა ორი მიმართულებით მიმდინარეობდა: იდეოლოგიური და შეიარაღებული გზით. რა განაპირობებდა ეროვნული მოძრაობის იდეოლოგიურ ხასიათს? სხვადასხვა სოციალური ფენის ცნობიერების ამაღლება, გამომდინარე იქიდან, რომ საბჭოთა სისტემას საკმაოდ მძლავრი პოლიტიკური მექანიზმი გააჩნდა და საზოგადოებაში საკუთარი იდეების დამკვიდრებას, რეალიზებას ცდილობდა. საგანმანათლებლო სივრცე საბჭოთა ხელისუფლების იდეოლოგიის შემადგენელი ნაწილი იყო, თუმცა ქართული კულტურული ელიტა მეტ-ნაკლებად ეროვნულ მიმართულებას აძლევდა.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღწ. 12, საქ. №868.
2. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღწ. 12, საქ. № 802.
3. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღწ.

- 12, საქ. №795.
4. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, საქ. №784.
 5. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, საქ. №1036.
 6. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 600, აღნ. 20, საქ. №134.
 7. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, საქ. №507.
 8. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, საქ. №581.
 9. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, საქ. №287.
 10. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, საქ. №788.
 11. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, საქ. №287.
 12. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, საქ. №857.
 13. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, ფ. №790.
 14. საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი, ფ. 300, აღნ. 12, საქ. №932.
 15. ნ. ჯალაბაძე, ლ. ჯანიაშვილი, ნ. ლოლაძე, ბორდერიზაცია და ქართულ-ოსური ურთიერთობები ოკუპირებულ რეგიონში, თბილისი, 2022.
 16. ნ. ჯალაბაძე, ყაზბეგის რაიონის ოსები ქართულ-ოსური ურთიერთობების კონტექსტში, თბილისი, 2017.

Nato Songulashvili

Doctor of History, Ivane Javakishvili Tbilisi state University, Ivane Javakishvili Institute of History and Ethnology, Scientist-researcher of the Department of Modern and Contemporary History

Education of the border population of Georgia (50s of the twentieth century)

Summary

After the occupation of Georgia by Soviet Russia, the country faced new difficult challenges. One of the important problems was the use of the educational system for one's own purposes. Since 1921, representatives of the Soviet government have paid great attention to increasing the number of schools, although they use them to achieve their own goals. Political "education" of society becomes their main starting principle. Society found itself at the other extreme. The Georgian political elite is in exile and fighting from there, Soviet ideas are taking root in Georgia. From the period of emigration until 1991, before the restoration of the state independence of Georgia, the work of Georgian emigrants did not stop and their efforts were directed towards gaining the freedom of Georgia. Naturally, depending on the challenges of the era, the current situation in the West and the Soviet Union, their struggle was sometimes active, and sometimes passive, although one thing can be said, the idea and the way to the goal remained unchanged.